

УДК [37.034:17.03] – 057.875 (045)

І. ЯЩУК

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ЕТИЧНА АКсіОЛОГія ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглядаються основи ціннісного ставлення до особистості студента, основи етичної аксіології як основи виховання сучасної молоді.

Ключові слова: цінність, особиста система моральних цінностей, формування цінностей, особистість, студент.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Освіта є, була і залишається пріоритетом в розвитку держави та суспільства в цілому. Після приєднання України до Болонського процесу розпочався новий етап модернізації вітчизняної освіти. Реформування вищої освіти України можливе за умов інноваційних змін навчального процесу, широкого використання сучасних наукових знань, запровадження в практику діяльності вищих навальних закладів кращих здобутків, результатів науково-дослідних розробок. Реалізація освітніх інновацій покликана забезпечити організаційні, змістові складові навчально-виховного процесу, які сприятимуть особистісному розвитку та творчій самореалізації майбутніх фахівців. За такого підходу ціннісне ставлення до людини виступає провідним імперативом освітньої політики України та провідною умовою глибокої модернізації системи освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сутнісним складовим ціннісних підходів до особистості присвячені наукові напрацювання О. Дубасенюк, Б. Кобзаря, О. Кучерявого, Л. Міщик, О. Отич, О. Савченко, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, Г. Троцько, Л. Хомич та ін., основи індивідуального підходу до особистості вихованця – М. Красовицького, М. Сметанського та ін.

Окремі аспекти проблеми гуманізації майбутніх учителів у вищій школі, у тому числі й виховання студентської молоді, знайшли висвітлення у дисертаціях В. Владимирової, Н. Дем'яненко, К. Каліної, В. Курила, С. Литвиненко, В. Лугового, В. Майборода, С. Мельничука, І. Пелячика, Л. Прокопів та ін.

Теоретико-методологічні та практичні питання організації виховання студентської молоді на засадах гуманізації взаємин розглядаються у дослідженнях В. Астахової, Л. Белової, П. Бабочкина, І. Беха, А. Бойко, О. Вишневського, І. Ільїнського, І. Зимньої, І. Зязюна, В. Лісовського, Т. Осипової, Л. Пелех, В. Сітарова, Г. Троцько, Л. Шумської, Ю. Фокіна та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути та узагальнити наукові підходи до ціннісного ставлення до людини та основи етичної аксіології у вихованні студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «ціннісне ставлення людини», відповідно до аксіологічних підходів, впливає з понять «цінність», «ціннісна орієнтація» (В. Блюмкін, О. Дробницький та ін.) Розглядаючи це поняття з філософської сторони, зазначимо, що «цінність» є складним комплексним утворенням, яке міститься в пізнавальних структурах, процесах соціального життя і культури, світогляді людини, що потрібно враховувати при організації роботи з морального виховання особистості, формування її гуманістичного досвіду.

У теорії цінностей категорія «цінність» виступає як залежна від історичного розвитку, соціальних умов, суспільних відносин, діалектики абсолютного і відносного, об'єктивного і суб'єктивного. В основі такого підходу лежать практичні потреби людей, які є суб'єктивними чинниками цінностей, оскільки становлять внутрішнє визначення суб'єкта. Об'єктивний чинник, як стверджують дослідники утворюють іманентні якості їх носія.

Складна природа цінностей зумовила різні підходи до визначення природи цінностей та їх класифікації (В. Василенко, О. Дробницький, А. Здравомислов, В. Момов, В. Ядов та ін.). Так, В.П. Тугарінов розглядає цінності як явища природи і суспільства, корисні, потрібні людям історично визначеного суспільства як дійсність, ціль, ідеал. Тому цінністю може бути не лише те, що існує, а й те, що ще потрібно здійснити. Дослідник відокремив дві групи цінностей: цінності життя (життя, здоров'я, радість, радість життя, спілкування з людьми та ін.) і цінності культури: матеріальні (техніка, житло, їжа та ін.), соціально-політичні (громадський порядок, мир, безпека, людяність) і духовні (освіта, наука, мистецтво).

В. Василенко розглядає категорію цінності з позицій ставлення до неї суб'єкта. Оскільки «цінність» детермінована обома сторонами ціннісного ставлення, оскільки її величина і характер водночас залежать також від визначень суб'єкта (суб'єктивний характер цінностей) і властивостей об'єкта — носія цінності (об'єктивний характер цінності). У тому, що цінність є водночас і предметом, і ставленням до цього предмета, й полягає особливість категорії «цінність». Це дає змогу розглядати дане явище не лише з філософської, а й із психолого-педагогічної точки зору.

Досліджуючи диспозиційну структуру особистості, В.А. Ядов виокремлює цінності-цілі (термінальні) і цінності-засоби (інструментальні).

Зустрічаються також інші класифікації, коли цінності поділяються на реальні (актуальні) і потенціальні (В. Момов), фактичні. До цього рангу вони «підносяться» оцінкою тієї чи іншої особи, класу, усього людства. Даний феномен, означаючи предмети, властивості та ставлення до дійсності, ідеї, норми, виконує певні функції: мотивуючу, що визначає поведінку, спрямованість соціально-корисної діяльності кожного окремо взятого індивіда.

Оскільки цінності відіграють важливу роль у мотивації поведінки людини, то об'єктивно-суб'єктивні ставлення визначають позицію особистості, впливають на загальне осмислення світу, спрямовують її дії, поведінку, вчинки.

Цінності за своїм характером завжди соціально значущі, оскільки виражають загальну моральну орієнтованість і ціннісний зміст поведінки людини. У цьому плані вони виступають як регулятори у відносинах між особистістю і суспільством, у поведінці окремих людей. Цінності набирають особистісного змісту, реалізуються і чинять мотиваційний вплив на усвідомлення та поведінку лише тоді, коли вони глибоко усвідомлюються і сприймаються особистістю.

Загальновідомо, що кожне нове покоління застаеться вже існуючий усталений світ моральних цінностей. Природним є те, що кожна людина орієнтована на історично конкретний моральний світ, який існує реально і постає перед особистістю, що формується, у вчинках оточуючих її людей, звичаях, трудовому процесі, діяльності соціальних інститутів, літературі та мистецтві, а також взагалі в усій системі культури даного суспільства.

Моральні цінності, культура, мораль передаються від одного покоління до іншого шляхом соціального успадкування, тобто вони формуються всіма умовами життя людей і цілеспрямованим виховним впливом на них з боку суспільства. Особиста система моральних цінностей утворюється в кожній людині в цілісному процесі її розвитку. Вона відбиває моральні норми суспільства, засвоєні на рівні індивідуальної свідомості. Особливість цієї системи полягає в тому, що вона полегшує школяру постійне переведення існуючих моральних норм на моральні вимоги до себе, що реалізуються на рівні самоконтролю.

Особиста система моральних цінностей формується під впливом багатьох чинників. По-перше, які б обставини не впливали на пізнання моральних цінностей, їх відбір для засвоєння в особистому досвіді – важливою є настанова на сутність того, що становить для особистості моральну цінність. Поведінку, що відповідає моральним стандартам лише на рівні засвоєної звички, навряд чи можна вважати моральною, оскільки

ки вона не містить ставлення до стандартизованої дії. Крім того, вона, як правило, здійснюється лише під контролем оточуючих.

Розглядаючи механізм моральної регуляції поведінки, В.П. Левкович показав, що моральна проблемна ситуація виникає лише при критичному, вибіркового ставленні до правил. Відповідно моральним можна вважати лише той вчинок, який ґрунтується на свідомому ставленні до норми і передбачає вибір рішення на основі власної відповідальності. Отже, засвоєння моральних цінностей передбачає моральне ставлення до них.

По-друге, на систему моральних цінностей впливають цінності осіб, значущих для людини.

Середовище найближчого оточення надзвичайно істотно впливає на систему моральних цінностей, що формується. Такою є також сила традицій, звичаїв, забобонів. Оскільки всі вони мають не лише позитивні, а й негативні сторони, то виключно важливого значення набуває власне активне ставлення до існуючих норм спілкування і взаємодії.

Формування цінностей – процес досить складний, багатогранний. Дослідженнями встановлено, що специфічність усвідомлення об'єктів соціальної дійсності як цінностей передбачає наявність для цього особливих психологічних механізмів. У цьому разі на перший план виходить такий вид психологічного процесу, як оціночна діяльність людини, спрямована не лише на засвоєння та усвідомлення об'єктивно-змістовної сторони об'єкта чи предмета, а й на оцінювання їх властивостей з точки зору потреби, корисності, прийнятності тощо для задоволення потреб та інтересів особистості, реалізації цілей її діяльності. У результаті цієї оціночної діяльності відбувається усвідомлення цінності й тим самим формуються ціннісні орієнтації та особливості ставлення.

Отже, зазначена В. М'ясищевим вибірковість індивідуальних зв'язків особистості з дійсністю залежить від того визначеного суб'єктивного змісту, що характеризує для людини сутність предмета чи явища дійсності та не зводиться до сукупності її сенсорних якостей. Іншими словами, даний об'єктивний зміст, що характеризує об'єкт соціальної діяльності, є для особистості його цінність, яка визначається через оцінювання, на основі якого, у свою чергу, виробляються «оціночні ставлення особистості» (В. М'ясищев). Важливою стороною моральної оцінки є емоційне переживання. Істотне при цьому ціннісне ставлення, що впливає на реалізацію цінності в поведінці людини. Об'єктивна значущість явищ, як зазначають вчені, сама собою не утворює ціннісного ставлення. Щоб це відбулося, значущість має бути усвідомлена в системі ціннісних понять. Цінності виражають різноманітні ставлення людей до явищ. Моральні цінності пов'язані з етичними принципами, ідеалами, різними нормами, традиціями, прикладами, що заслуговують наслідування.

Класичні, етичні цінності звичайно виражаються в заповідях, принципах, життєвих девізах, що утворюють ядро системи цінностей: «не кради», «не вбивай», «шануй батька свого і матір свою», «не виголошуй неправдивого свідчення». У цих заповідях актуалізовані цінності батька, матері, сім'ї, життя, правди, чесності та інших моральних принципів. За їх допомогою людина шукає для себе точку опори в собі, сім'ї, праці, народі, людстві, знаходить орієнтир у різних життєвих колізіях. Вони висвітлюють буденність стратегічної спрямованості, попереджують від перетворення на раба ситуації, дають змогу висувати домінують в різноманітному світі інтересів і цінностей, допомагають певним способом організувати життя.

Етичні цінності, що лежать в основі гуманних відносин, виявляються в такому ставленні особистості як суб'єкта до навколишнього світу, коли за явищами проглядаються значення, зміст, посередники, більш-менш прихований суб'єкт. Це здатність бачити в світі речей не лише ціну, сам об'єкт, а й суттєві сили людини, навички, історію становлення предмета.

Якщо ми сприймаємо світ, природу, людину лише як об'єкт, засіб, якщо ми їх не одухотворяємо, то відсутній сприятливий для моральних цінностей клімат. Без суб'єкта,

духовності люди є лише ресурсами, чинниками, виробничою силою, а навколо них – лісові масиви, природні водоймища тощо.

Ціннісне ставлення до людини, навколишнього світу – категорія моральна. Чим нижчий моральний рівень людини, тим більше ігноруються одвічні моральні цінності; чим виразніші об'єкт-об'єктні відносини, тим більше людина відчужується від природи, праці, культури, теплоти спілкування. Якщо в людини слабо розвинені або не розвинені зовсім совість, почуття, відповідальність, то для духовного, морального впливу в неї немає ґрунту. Часто людину можна утримати від якогось вчинку лише фізичним протидіянням. Для такого індивіда низької культури, в якого в ціннісних орієнтаціях яскраво виражені лише матеріальні цінності, який поважає переважно силу, моральний осуд без матеріальних незручностей, без фізично відчутного покарання малоефективний.

Моральні цінності ефективно розвиваються в світі суб'єктно-суб'єктних взаємовідносин, де людина для людини переважно мета, а не засіб, де панують свобода, повага, визнання своєї ідентичності та унікальності індивіда. Цінність речей, об'єктів визначається ціною, а цінність людини як суб'єкта – повагою. Ціннісні ставлення відкривають для нашого розуму, почуттів багатший світ. Світ моральних цінностей дає змогу нам осмислити і усвідомити: моральність і духовність зумовлюють не лише спілкування людей, а й якість речей, культуру середовища, наші сили. Дуже важливо зрозуміти, що найдорожче в цьому житті не купується, не продається і виражається не в ціні, а в поважанні та любові.

Одвічні моральні вимоги є вимогами найвищої довершеності, належного, що адресуються людині як вільній і недосконалій істоті. Такі цінності потребують від нас нескінченного вдосконалення, свого роду безрозмірної міри, якої повністю ніколи не можна досягти і неможливо визначити; створюють вічну актуальність цього вдосконалення, духовну напруженість, моральну самокритику, оскільки як би я не поборював свої лінощі, яким би творчим я не був, у мене немає підстави вважати себе абсолютно добрим, справедливим, людяним тощо.

Виключне значення, як зазначалося, має регулююча функція цінності, яка може відбуватися лише тоді, коли воно – оцінювання – супроводжується усвідомленням – переживанням потреби, освоєнням, створенням, реалізацією цієї об'єктивної цінності. Лише в цьому разі об'єктивна цінність трансформується в суб'єктивні цінності або ціннісні ставлення, а останні є відправними для поставлення життєвих цілей або моральних ідеалів.

Ціннісні ставлення належать до об'єктивних цінностей суспільства, виражаються в їх усвідомленні та переживанні як потреби, що мотивують теперішню поведінку і програмує майбутнє особистості.

Ціннісні ставлення сприяють найадекватнішому вираженню моральних почуттів людини, спонукають моральну рефлексію, забезпечують психологічний комфорт спілкування, викликають відповідну доброзичливість і ввічливість. Вони облагороджують людей, роблять їх привабливішими і кращими. Це двобічний процес, взаємозворотний процес спілкування, на основі якого виявляється ціннісне ставлення однієї людини до іншої.

Ціннісне ставлення до людини розглядається нами як особливий аспект гуманізації відносин, оскільки людина, що є їх суб'єктом, сама стає головною цінністю та безпосереднім об'єктом їх взаємодії. Саме в ньому відбиваються і реалізуються такі нормативні статуси моралі, які становлять її внутрішній зміст як соціального та культурного явища. Ціннісне ставлення до людини, визнання її найвищою цінністю містить також поведінкові аспекти культури людських відносин, які в повсякденному житті людей мають вигляд різних «технологій» діяльності та поведінки. Ціннісне ставлення до людини ґрунтується на вихідній передумові про те, що людина – абсолютна цінність, найвища субстанція, «міра всіх речей». Як відомо, людство вистраждало ідею найвищої цінності людини, прийшло до неї через досвід багатьох і багатьох поколінь.

Якщо людина – мета, то визначальними в ставленні до неї є довіра, доброзичливість, повага, толерантність. Якщо ж людина – засіб, то її лише використовують, спустошують і відкидають як непотрібну річ. І Кант спонукає людину пам'ятати про свою цінність і удаватися до самозахисту своєї цінності, навіть до протесту проти насильства і використання. Будь-яка культура спрямована на підсилення самосвідомості людини.

Те, як ставляться до людини інші, більшою мірою визначає її ставлення до себе. Тому положення мети чи засобу зберігає або знищує свідомість самоцінності людини, а воно, у свою чергу, як підкреслював психолог М. Адлер, визначає врівноваженість психіки людини та її поведінку. Постійний стан залежності знижують самоповагу і разом з тим часто призводять людину до асоціальної поведінки, в якій вона прагне ствердити себе. Практика переконує, що молодь, яка не знайшла визнання колективі одногрупників роблять спроби самоствердитись за межами навчального закладу.

У сучасних умовах гуманізму, що лежить в основі моралі та моральності, повертається його індивідуальне начало, із засобу суспільного розвитку людина стає його метою. Особистість студента з надзавдання, що мало впливає на практику виховання, стає реальною цінністю. Водночас підкреслимо, що переорієнтація всієї системи освіти та виховання на людину, дитину, учня, по суті, лише починається. Проте вже сьогодні завдання педагога – нагромадити багатоманітну інформацію, що є актуальною як для студента, так і для нього самого; вивчити і закріпити в досвіді методів і форм роботи з молоддю, що мають великий активізуючий потенціал. Водночас це перегляд раніше ustalених стереотипів у виховній діяльності; переорієнтація в цінностях і висування на перший план самооцінки особистості, людського життя, миру, міжособистісної взаємодії і спільного проживання в мирі; настанова на безперервне самовиховання, інтенсивний саморозвиток і самовдосконалення.

Піднесення студента до рівня мети виховання означає для нього простір вибору діяльності та способів організації свого життя в педагогічно доцільних межах і відчуття своєї цінності, значущості, людської гідності, інтерес до людей і життя, і почуття зростаючих можливостей.

Виключно важливо, щоб ці завдання здійснювалися за законами добра і справедливості, щоб самореалізація кожної людини не пригнічувала гідності та інтересів інших людей. Проте аналіз практики виховання свідчить про те, що іноді відзначається тенденція замкнути весь процес виховання на окремих суб'єктах.

Абсолютизація розкріпачення особистості приводить до розуміння власного інтересу як абсолютного блага. Для такого підходу гуманістична мораль стає просто зайвою. У цьому зв'язку важливого значення набуває розуміння кожним, що світ людини – це світ взаємодії людей. У кожному своєму вчинку потрібно навчитися бачити і виражати ставлення до іншої людини. Ставлення до інших людей і до себе в людини, що нормально розвивається, займає стрижневе положення в структурі її характеру. Чи буде в неї розвинене почуття обов'язку і відповідальності перед людьми починаючи від близьких і закінчуючи далекими, чи переживатиме вона їх радість та біль так само сильно, як свої, бажати їм того самого, що постійно бажає собі? Із цим завжди пов'язані не лише головні особливості, що становлять комунікативне ядро особистості, а й характер ставлення до матеріального середовища, праці, природи тощо. Тому, виховуючи в людині милосердя, потребу турбуватися про інших людей, інтерес до неповторної індивідуальності кожного, вимогливість до себе, терпимість та інші якості, ми формуємо не лише ставлення людини до інших людей і до себе, а й закладаємо в структуру її особистості домінуючу, яка найістотніше впливатиме на її ставлення до інших сторін навколишнього світу.

Ураховуючи таке велике значення відносин для загальної активності особистості при побудові нею свого повсякденного буття, таку помітну їх роль у характері її життєдіяльності, провідне місце у виховній роботі має належати формуванню відносин, сукупність яких впливає на результат навчально-виховного процесу.

Тому першочерговим завданням процесу навчально-виховного процесу є формування в кожного студента ставлення до людини, визнання її найвищою цінністю. Ціннісне ставлення до людини, визнання її найвищою життєвою цінністю з необхідністю породжує такі гуманістичні цінності, як повагу людської гідності, милосердя, людяність, терпимість, вміння пробачати, не заподіювати людям зла, протидіяти йому. Ці цінності спрямовані на ствердження в усіх сферах людського життя принципів гуманізму, піднесення власної гідності людини, гуманних взаємовідносин. Вони становлять змістову сторону гуманізації відносин усіх учасників навчально-виховного процесу сучасного вищого навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. та ін. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підручник для вищих навч. закладів / В. П. Андрущенко, Л. В. Губернський, М. І. Михальченко. – Вид. 3-є, випр. та доп. – К. : Генеза, 2006. – 656 с.
2. Афанасьев В. Г. Проблема целостности в философии / В. Г. Афанасьев. – М.: Мысль, 1984. – 416 с.
3. Воспитательный процесс в высшей школе: его эффективность. Социологический аспект / Е. А. Якуба, В. Л. Арбенина, А. И. Андрищенко и др. – К. : Головное изд-во, 1988. – 275 с.
4. Долженко В. О. Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. / В. О. Долженко. – Луганськ, 2006. – 23 с.
5. Зимняя И. А. Гуманизация образования (состояние, проблемы, перспективы) / И. А. Зимняя // Гуманизация образования. Психолого-педагогический международный журнал. – 1992. – № 2. – С. 45–48.
6. Мудрик А. В. Социальная педагогика / А. В. Мудрик. – М. : Академия, 1999. – 218 с.
7. Ящук І. П. Аксиологія як методологія процесу виховання особистості майбутнього вчителя в умовах вищого педагогічного навчального закладу / І. П. Ящук // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць / [ред. кол. Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2007. – Вип. 43. – С. 440–447.
8. Kolberg L. A cognitive development analysis of children's sex-role concepts and attitudes // Maccoby E. (ed.). The psychology of sex differences. Stanford: Univ. Press, 1974. - P.82–172

Стаття надійшла до редакції 01. 02. 2012.

Ящук І.

Хмельницькая гуманитарно-педагогическая академия, Украина

ЭТИЧЕСКАЯ АКСИОЛОГИЯ КАК ОСНОВА ВОСПИТАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В статье рассматриваются основы ценностного отношения к личности студента, основы этической аксиологии как основы воспитания современной молодежи.

Ключевые слова: ценность, личностная система моральных ценностей, формирование ценностей, личность, студент.

Yashuk I.

Khmelnytsky Humanitarian-Pedagogical Academy, Ukraine

ETHICAL AXIOLOGY AS THE BASIS OF MODERN EDUCATION OF STUDENTS SUMMARY

The bases of value attitude to the student's personality, principles of ethical axiology as the basis of training of modern youth are studied in the article.

Keywords: value, personal system of moral values, formation of values, personality, student.